

Marina VALKOVIĆ (Vrbnik)

Osnivanje političkih stranaka na Krku 1989./1990.

(Počeci višestranačja na otoku s posebnim osvrtom na Vrbnik)

Vrbnik je čekao. Godinama. Želja za samostalnošću, svijest o hrvatskoj biti, postojanju i identitetu u gradu je tijekom godina šutjela samo u starim, požutjelim listinama ispisane i znamenite povijesti. U životu Vrbnika nikad. Gotovo je opipljiva.

Glagoljica, narodna svijest i tradicija ovdje su duboko ukorijenjeni u bit čovjeka. Pjesme, molitve, običaji stari stoljećima njegovani su i čuvani poput zemlje i djece pa i u vrijeme kada je bivša država imala svoj najveći zenit, snagu i moć, kada je jačina nasljeđa značila opasnost, a Vrbnik prozivan za zatvorenost i nazadnjaštvo. Stoga nikako ne čudi da se val osnivanja hrvatskih stranaka, začetak demokracije i stvaranja hrvatske države krajem osamdesetih na otoku Krku vinuo do vrha vrbničkih stijena i baš iz Vrbnika nad morem, koji naprosto povijest jest, krenuo otokom u budućnost.

Ono što se u srcu oduvijek znalo počelo se sve više očitovati na svakom koraku u gradu. Primjerice, 1989. godine vrbničke gradske špine na Placi Vrbničkog statuta i Trgu kralja Zvonimira probudile su se obojene u crven, bijeli, plavi (obojili su ih Vrbničani Ivan Čubranić Primorec i Josip Mihalić). Koje li simbolike, hrvatske boje u srcu grada, na mjestu gdje je stoljećima tekla voda što je značila život!

Pokušat ću što objektivnije s ove vremenske distance iz razgovora i sjećanja ljudi, koji su bili sudionici, zabilježiti činjenice vezane za temu rađanja višestranačja na otoku Krku, koje je započeto u Vrbniku. Ta su mi događanja bila u „dnevnom boravku“. Naime, nama stanovnicima staroga grada Placa Vrbničkog statuta, glavni gradski trg, jednostavno to zaista i jest. A upravo se na Placi još od vremena Frankopana odvijalo

sve važno i životno. Isto se ponovilo i te 1990. godine. Naime, kuća okupljanja ljudi, koji su dolazili i sastajali se na temu osnivanja hrvatskih stranaka, stvaranja demokracije i hrvatske države, bila je konoba *Placa* na Placi: ugostiteljski objekt Ivana Volarića Savata. Ive Savat, hrvatski aktivist i dragovoljac, nije mario za onu „neću politiku u svoju butigu“, nije se bojaio otvoriti vrata svoje kuće.

Bila su mi ta događanja i doslovno u dnevnom boravku jer se moj suprug Miljenko Valković među prvima aktivirao te je bio predsjednik Hrvatske demokratske stranke (HDS), ogranka za otok Krk, stranke koja je na prvim višestranačkim demokratskim izborima na lokalnoj razini uvjerljivo dobila većinu. Bila su mi i ostala ta događanja u srcu.

Krenut ću od prve tribine na otoku Krku, koja je pokrenuta s namjerom okupljanja i organiziranja ljudi za stvaranje hrvatske državotvornosti, višestranačja i demokracije, a koja se dogodila krajem 1989. godine u Vrbniku, u Zadružnom domu na Škujici. Bila je to tribina HDS-a, iako moram dodati da tada uopće nije bilo važno koja stranka s hrvatskim predznakom organizira tribinu. Došli su ljudi okupljeni oko jedne ideje, sudionici se sjećaju da je sala Zadružnog doma bila gotovo popunjena, bez obzira na to što je na Škujici ispred doma, kao i uvijek u sličnim situacijama, stajala ondašnja milicija. Na toj se tribini biralo vodstvo ogranka HDS-a za otok, a izabrani su Miljenko Valković za predsjednika i Nikola Stašić za tajnika.

Na Nikoli Stašiću Miku, ribaru iz Vrbnika, ću se malo zadržati. I to zato što je prvi u gore opisanom događanju preko mosta donio početak višestranačja na otok. Miko je još iz studentskih dana prijateljevao, dijelio studentsku sobu, bio uključen u Maticu hrvatsku i hrvatsko proljeće s dr. Šimom Vučkovom, hrvatskim aktivistom i predsjednikom HDS-a u Rijeci. Te su večeri u Vrbnik, osim dr. Šima Vučkova, došli i Đorđe Pribičević, prof. Ante Kovač i drugi. Teško je imenovati točno sve ljude i datume događaja jer se namjerno nisu vodili zapisnici iz straha da ljudi ne stradaju. Miko se sjeća da je s dr. Vučkovom u to vrijeme u Rijeci bio na tribini HDZ-a i sreo dr. Franju Tuđmana. Zapamtio je, kako uvijek u takvim situacijama zapamtimo neke banalnosti, da je dr. Tuđman imao „škajicu“ – rupicu na laktu sakoa te da im se obratio pitanjem: „Dečki, u kojoj ste vi stranci?“ Odgovorili su da su u HDS-u, na što im je dr. Tuđ-

man šaljivo dodao: „Nemate šanse!“ Tada ni Miko ni dr. Vučkov nisu slutili da se šale s budućim prvim hrvatskim predsjednikom. Miko se sjeća da je nakon Vrbnika odmah drugi dan bila tribina u Krku, da je jednom prilikom iz Vrbnika u Krk vozio dr. Marka Veselicu pa je vozeći „zdolun Kukun“ (nizbrdica između Vrbnika i Punta) naletio na ulje i okrenuo se na cesti. Veselica ga je mirno upitao: „Idemo natrag u Vrbnik?“ HDS je na prvim lokalnim izborima na otoku dobio većinu, Krk je bio najplodnija podružnica u Hrvatskoj.

Spomenula sam na početku konobu *Placa*. Bila je to i kuća – krov nad glavom – u Vrbniku najbrojnije stranke, Hrvatske seljačke stranke (HSS). Okupljali su se ondje članovi HSS-a (Ivan Volarić Savat, Ivan Matanić, Josip Volarić Kiki, Željko Dminić, Anton Katunar i dr.) te drugi istomišljenici i aktivisti, članovi ostalih stranaka: Anton Stašić (HDZ), Boris Mrakovčić (HSLs), Ivo Maračić (HSLs), Mladen Juranić, vrlo je aktivan bio i Dinko Štefanić, dolazili su ondje i viđeniji ljudi hrvatske politike Mika Šnjarić, Zvonimir Čičak, braća Veselica, Vlado Gotovac i drugi. HSS se, pak, kao vrlo aktivna snaga na lokalnim izborima pojavio „pod kapom“ HDS-a. Iz razgovora sa sudionicima doznajem da su to odlučili vrativši se sa sastanka u Zagrebu (Josip Volarić Kiki, Željko Dminić, Ivan Volarić Savat, Ivan Matanić, Anton Stašić) razočarani vodstvom i organizacijom u vrhu stranke. Vrijedno je istaknuti da se grupa ovih hrabrih ljudi o kojoj pišem u Vrbniku i na otoku držala zajedno i složno, možda u to vrijeme kao nikada prije ni kasnije. Rekla bih da je postojala kolektivna svijest o važnosti trenutka, da je postojala jačina jedne ideje koja je došla do cilja.

Tribine su krenule, Vrbnik, Krk, HSLs organizira tribinu u Puntu na koju dolazi Vlado Gotovac, u Sv. Vidu, gdje je posebno aktivan bio Josip Šamanić, pamte tribinu s prepunom dvoranom, Baška, diljem otoka ljudi se pripremaju i organiziraju. Tadašnja milicija sve budno prati i uvijek je negdje u blizini. U to su vrijeme na otoku osnovane podružnice sljedećih stranaka: HDS, HSS, HSLs i HDZ.

Razgovaram s Ivanom Matanićem, nakon izbora prvim predsjednikom Skupštine Općine Krk, angažiranim hrvatskim aktivistom. Podastire mi zaključak: u vremenu velikih promjena ljudi su prepoznali priliku te doveli do kraja jedan proces moderne hrvatske povijesti koji

je započeo ilirskim pokretom – stvaranje nacije kroz stvaranje hrvatske države. Jednostavno je bila dužnost sudjelovati u tome. Ne znajući ishod, uz rizik i strah, ovi su se pojedinci angažirali, organizirali i animirali većinu ljudi, koji su se na izborima eksponirali kao kandidati opozicije (mnogi su ih upravo zbog straha odbijali) te omogućili Krčanima mogućnost izbora. Da se to nije dogodilo, na Krku ne bi bilo alternative, bila bi jedina mogućnost postojeća socijalistička stranka. Ivan Matanić se sjeća da je potpisao i predao sve liste kandidatura (kod predaje pamt i da je još netko bio s njim, ali se ne može sjetiti tko). Ondašnja izborna komisija nije mogla sakriti šok jer su bile pokrivene sve izborne jedinice na svim razinama. Koliko je bilo potrebno organizacije, koliko hrabrih aktivista, koliko koraka i truda, lako je zaključiti kada znamo da se za svakog kandidata za Sabor moralo skupiti čak 500 potpisa. Osobno se sjećam dolaska Ivana Matanića u naš dom, za stolom (Vrbnik, J. A. Petrisa 24) sjede Miljenko Valković Banks, moj suprug, predsjednik HDS-a, i Ivan Matanić. Sjećam se razgovora u kojem se potvrđuje dogovor i prijedlog unutar stranaka da će se za Sabor kandidirati Anton Katunar kao kandidat za Vijeće općina, Dragutin Žic kao kandidat za Vijeće udruženog rada (poduzeća), Stipe Lauš kao kandidat za Društveno-političko vijeće i Ivan Lesica kao kandidat Vijeće udruženog rada (obrtnici). Svi su ti kandidati kasnije izabrani u Hrvatski sabor.

Malo ću se vratiti Vrbniku i otoku. Dopustite malu digresiju. Dr. Dinko Vitezić, vrbnički sin i jedan od najznamenitijih boraca za narodne interese našega kraja, bio je 1891. jedini zastupnik Hrvata i Slovenaca Istre te kvarnerskih otoka u bečkom parlamentu, izabran izravno od naroda. Sto godina kasnije otok Krk ima četiri zastupnika u prvom sazivu Hrvatskog sabora, jedan od njih je sin Vrbnika – Anton Katunar. Dakle, sve dođe na svoje, kako kažu ljudi.

Na ovome mjestu zapisala sam sjećanja. Sigurno postoji još nešto što je trebalo ovdje biti zapisano, ali sjećanja nisu dokumenti pa molim da mi nitko ne zamjeri ako je nešto nenamjerno izostavljeno. Svako vrijeme nosi svoje. Pisala sam o rađanju demokracije i višestranačja na mome otoku i u gradu u kojem živim – Vrbniku. Zauvijek mi je ostao u sjećanju jedan tako dragi događaj pa ga, iako ide korak dalje od moje teme, želim zapisati:

Nedjelja je poslijepodne 1991. godine. Zaratilo je. Sjedimo u konobi *Placa* i ni o čemu se drugome ne misli i ne govori osim o mogućnosti obrane Hrvatske. Odlasci na branik domovine s otoka su započeli. Pomorac Ivan Fugošić Fugo to poslijepodne nije sjedio. Hoda gore-dolje i neprekidno ponavlja: „Sam se neću javit, ma ako me zovu, ja gren.“ Su-tradan doznajem da se Fugo već do večeri dragovoljno prijavio.

Ta se priča nastavlja, a kako je bilo kasnije na otoku i u Vrbniku, kako smo mislili, radili i osjećali, dopustite da iznesem pjesmom, koja je početkom 90-ih (čini mi se početkom 1992.) objavljena u tadašnjem izdanju *Novog lista* (*Tjedni Novi list*):

Ne dam Hrvatsku

*Htjeli bi mi te uzeti
neki tamni ponori zla,
a ja ne dam,
nikome ne dam
ovo malo dragog tla.
Htjeli bi sa pšenicom
samljeti i njive i nas,
pomamili se kao zvižeri
za svaki naš klas.
Htjeli bi mi nanijeti
neizrecive boli,
uzeti moje nebo, more
i ovo malo soli,
a ja ne dam ni pjenu od vala.
Ljubim te, Hrvatska,
zemljo moja mala.*